

¹ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem Atipikus Viselkedés és Kogníció Gyógypedagógiai Intézet

²Szegedi Tudományegyetem Interdiszciplináris Kutatásfejlesztési és Innovációs Kiválósági Központ, Gyermeki fejlődés nyomon követését segítő mérőeszközök fejlesztése kutatócsoport

A beszédészlelés és -megértés vizsgálata alsó tagozatos tanulásban akadályozott tanulók körében

MACHER MÓNIKA¹ – FÖLDI FANNI^{1,2}

macher.monika@barczy.elte.hu

foldi.fanni@barczy.elte.hu

<https://orcid.org/0000-0001-6647-8005>

<https://orcid.org/0000-0002-3736-7178>

ABSZTRAKT

Korábbi kutatások eredményei alapján a tanulásban akadályozott tanulók eltérő fejlődést mutatnak a beszédészlelés és beszédmegértés területén. Vizsgálatunk célja az volt, hogy összehasonlítsuk az eltérő tantervű iskolákba járó és az együttnevelésben részt vevő 1. és 4. osztályos tanulók teljesítményét. A GMP beszédészlelési és beszédmegértési tesztsorozat (Gósy, 2006) segítségével mértük az akusztikai, fonetikai, fonológiai észlelés, valamint a mondat-, szövegértési szintek működését. Eredményeink a kommunikációs képességek megismerését és a fejlesztésben a megfelelő módszerválasztást segíthetik.

Kulcsszavak: tanulásban akadályozott tanulók, eltérő tantervű általános iskola, együttnevelés, alsó tagozat, beszédészlelés

<https://doi.org/10.52092/gvosze.2025.3.13>

HÁTTÉR ÉS CÉLOK

A tanulásban akadályozott diákok esetében az anyanyelvi kompetencia elsajátítása kiemelt szerepet játszik a lemorzsolódás megelőzésében és csökkentésében. Ennek eredményes fejlesztése azonban csak egyénre szabott tanulási programok alkalmazásával valósítható meg sikeresen (Adamecz et al., 2014; Macher, 2014). A beszédmegértés interaktív, hierarchikus modellje (Gósy, 2005) a feldolgozás minden területét lefedi. A modell interaktívna is nevezhető, hiszen benne az egymással összefüggő szintek nem csak alulról fölfelé, hanem felülről lefelé is közvetítenek információkat, együttesen biztosítják a megfelelő működést. A kutatásunk során használt eszköz is erre a modellre épül. Vizsgálatunk célja az volt, hogy megismerjük és összehasonlítsuk az eltérő tantervű általános iskolában és az együttnevelésben tanuló diákok beszédészlelési és beszédmegértési teljesítményét. Kutatási kérdéseink:

- 1) Azonosíthatók-e a beszédfeldolgozás-teljesítmény tekintetében jellegzetes mintázatok a készségek és képességek területén?
- 2) Tapasztalunk-e teljesítménynövekedést az életkor előrehaladtával az egyes képességekre vonatkozóan?

MÓDSZER

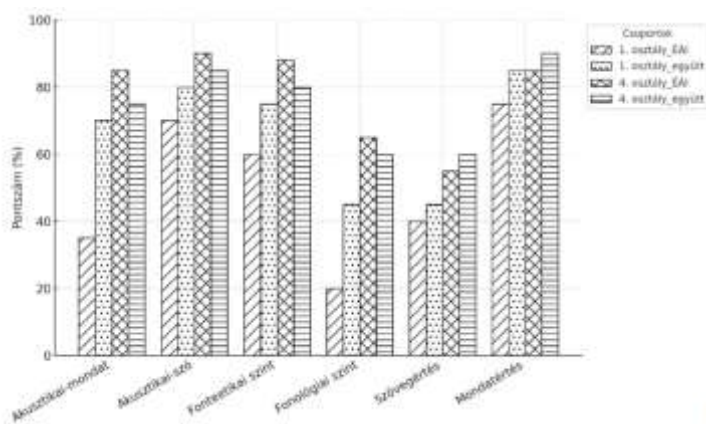
A vizsgálatba bevont tanulók kiválasztásánál a tanulási akadályozottságot mint pedagógiai kategóriát értelmeztük, ennek megfelelően ide soroltuk az enyhén értelmi fogyatékos és nehezen tanuló diákokat.

A vizsgálatban 1. osztályos (N=39, átlagéletkor: 8;6) és 4. osztályos (N=73, átlagéletkor: 11;5) enyhén értelmi fogyatékos és az iskolai készségek kevert/nem meghatározott zavara diagnózissal rendelkező tanulók vettek részt. A mérőeszközünk a Gósy (2006) beszédészlelési és beszédmegértési teljesítmény teszt sorozat (GMP). Az összesen 20 altesztből álló mérőeszköz a beszédészlelés és -megértés teljes mechanizmusát vizsgálja, célja a beszédfeldolgozási elmaradás vagy zavar helyének, típusának és mértékének megismerése és ez alapján a megfelelő fejlesztés meghatározása.

Az általunk használt hat alteszten belül a beszédészlelés szintjén az akusztikai észlelést a „*mondatazonosítás zajban*” és a „*szóazonosítás zajban*” altesztek (GMP2, 3), a fonetikai észlelést a „*szűk frekvenciás mondatok azonosítása*” (GMP4), míg a fonológiai észlelést a „*mesterségesen felgyorsított mondatok azonosítása*” altesztek (GMP5) vizsgálják. A beszédértés két alsóbb, szintaktikai és szemantikai szintjét a „*mondatértés*” (GMP16) és a „*szövegértés*” altesztek (GMP12) vizsgálják. Az utóbbi altesztben nyújtott teljesítményekből következtetni lehet az értelmezés, az asszociációk szintjének a működésére is. Az értékelés az altesztekben százalékos bontásban történik, a 10 feladat hibátlan megoldásával érhető el a 100 százalékos teljesítmény.

EREDMÉNYEK

Az elemzéshez négy csoportot alkottunk: 1) 1. osztály, eltérő tantervű általános iskola (továbbiakban EÁI); 2) 1.osztály, együttnevelés; 3) 4. osztály, eltérő tantervű általános iskola és 4) 4.osztály, együttnevelés. Az 1. ábrán a négy csoport átlagteljesítményét mutatjuk be. A legtöbb csoportszintű teljesítmény szignifikáns különbséget mutat az 1. osztályos EÁI és a többi csoport között (GMP2:F=16,93, $p<0,01$; GMP3:F=3,44, $p<0,01$; GMP4:F=18,55, $p<0,01$; GMP5:F=11,10, $p<0,01$). Az adatok alapján jól nyomon követhető a fejlődés az 1. és 4. osztály között, különösen az EÁI tanulók esetében, akiknél az 1. évfolyamon mért gyengébb teljesítmények a 4. osztályra jelentősen javultak. A legjobb eredmények az akusztikai észlelés szó szintjén születtek, ahol mind az EÁI, mind az együttnevelésben tanuló diákok magas teljesítményt értek el.

1. ábra. A GMP altesztek átlagteljesítményei (saját szerkesztés).

A mondatértés vizsgálata (GMP16) volt az egyetlen nonverbális alteszt. Két kép közül kellett rámutatással válaszolni a tanulóknak. Minden vizsgált csoportnak a következő mondat megértése okozta a legnagyobb nehézséget: „*Mielőtt a maci ivott, evett is.*” Az 1.osztályos EÁI tanulók csoportja szignifikánsan rosszabb teljesítményt ért el, mint a többi három csoport (F=7,05, $p<0,01$). A szövegértés (GMP12)

feladatban érték el a leggyengébb teljesítményt a tanulók minden csoportban. A legnehezebben megválaszolt kérdések: „*Miért süttöttek, főztek a kutyák?*” és „*Miért haszudott a macska?*” volt, ahol az ok-okozati kapcsolatra kellett a tanulóknak választ adniuk. Szignifikáns különbséget kaptunk az 1. osztályos EÁI és a 4. osztályos, együttnevelésben tanuló diákok teljesítménye között ($F=3,93$, $p<0,01$).

KÖVETKEZTETÉSEK

A vizsgálat eredményei jelentős individuális különbségeket mutattak a csoportokban, ugyanakkor több, általános érvényű megállapítás is kiemelhető. Az 1. és 4. osztályos, eltérő tantervű általános iskolában (EÁI) tanulók teljesítménye között jelentős fejlődés figyelhető meg az észlelés minden területén. Ez arra utal, hogy az életkor és a gyógypedagógiai támogatás, megfelelő módszertan használata mellett ezek a képességek számottevően fejlődnek. Az együttnevelésben részt vevő tanulók esetében az 1. és 4. osztályosok teljesítménye között kisebb különbségek mutatkoztak. A vizsgált csoportok közül a 4. osztályos, eltérő tantervű általános iskolában (EÁI) tanulók nyújtották a legjobb teljesítményt az észlelés területén, ami megerősíti a fejlődési tendencia jelenlétét. A beszédészlelés akusztikai és fonetikai szintje jobban működik, mint a komplexebb feldolgozást igénylő fonológiai szint, amely további célzott fejlesztést igényel. A mondatértés – melynek vizsgálata nem igényel aktív nyelvi produkciót – jobban működik, a szövegértés azonban minden vizsgált csoportban további célzott fejlesztést igényel. Különös nehézséget jelentett a megértésben a szokatlan mondatok, a részletek, valamint az ok-okozati összefüggések feldolgozása.

A vizsgálat eredményei alapján jól látható a fejlődés az eltérő tantervű általános iskolában (EÁI) tanuló diákok esetében. Ugyanakkor a 4. osztály után is szükség van folyamatos és célzott fejlesztésre. A kapott adatok alapján a fejlesztési irányok könnyebben kijelölhetők, ami megkönnyíti a pedagógiai tervezést és a beavatkozások hatékonyabbá tételét. Kiemelt fejlesztési területek a fonológiai észlelés, valamint a szövegfeldolgozás, melyek fejlesztése hozzájárul a tanulók jobb hallott és olvasott szövegbeli megértési teljesítményéhez. Ezek a területek már napi néhány perces gyakorlással is fejleszthetők, akár tanórai keretben, akár tanórán kívül. A fejlesztés során érdemes differenciálást alkalmazni, például a feladatok típusában, a nyelvi feldolgozás szintjének mélységében, vagy a tanulási stílusok figyelembevételében. Emellett ajánlott a választási lehetőségek biztosítása, hiszen ezek erősítik a tanulók autonómiáját, ami hosszú távon is pozitívan hat a motivációra és a tanulási énképre. Az igényes vizuális támogatás (pl. képek, ábrák, színek, piktogramok) alkalmazása szintén segítheti a megértést és növelheti az érdeklődést, ezáltal hozzájárulva a tanulók aktív részvételéhez a tanulási folyamatban.

IRODALOMJEGYZÉK

- Adamecz A., Nagy E., Orosz A., Scharle A. & Váradi B. (2014). *Nemzetközi áttekintés a korai iskolaelhagyás kezelésére szolgáló hátránykompenzációs eszközökről*. Budapest Intézet.
- Gósy M. (2005). *Pszicholingvisztika*. Osiris Kiadó.
- Gósy M. (2006). *GMP-diagnosztika. A beszédészlelés és beszédmegértés folyamatának vizsgálata, fejlesztési javaslatok*. Nikl Kkt.
- Macher M. (2014). Beszédpercepció folyamatok elemzése tanulásban akadályozott gyermekeknél. *Anyanyelv-Pedagógia*, 7(2), o.n. URL: <https://anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=512>